

สามารถพึ่งตนเอง กล้าตัดสินใจ มีความมัธยัสถ์ อุตสาหะ ฯลฯ การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและค่านิยมเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตและการทำงานให้ถูกต้อง เช่น ให้ความสำคัญการทำงาน ทัศนคติเกี่ยวกับความสำคัญของหน้าที่ ความรับผิดชอบ ทัศนคติในเรื่องการประสบความสำเร็จและการมีจุดมุ่งหมายของชีวิต ฯลฯ การพัฒนาสถาบันทางการเงินหรือตลาดทุนเพื่อให้มีแหล่งเงินทุนเพื่อการลงทุน นโยบายของรัฐในเรื่องของอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ การให้สินเชื่อ นโยบายในด้านเสรีภาพของการประกอบธุรกิจและนโยบายส่งเสริมและอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในการลงทุน ฯลฯ

1.2 ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี

ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจที่นักเศรษฐศาสตร์จำนวนมากถือว่าสำคัญที่สุดในกระบวนการของการพัฒนา^{18/} เพราะความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีจะนำไปสู่การเพิ่มประสิทธิภาพอย่างรวดเร็วของการผลิตในระบบเศรษฐกิจ อันจะทำให้กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจสามารถดำเนินไปได้อย่างรวดเร็ว ดีกว่าการพึ่งการค่อย ๆ สะสมทุนและการเพิ่มขึ้นของกำลังแรงงานโดยปกติในระบบเศรษฐกิจ

1.2.1 ความหมายของความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี

โดยทั่วไป เมื่อพูดถึงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เราหมายถึงการปรับปรุงวิธีการหรือค้นพบวิธีการใหม่ ๆ หรือการเพิ่มพูนความรู้ ทักษะในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งที่เป็นเรื่องของการผลิตและไม่ใช้การผลิต เช่น การบริหาร การจัดการ การตลาด ฯลฯ และเกี่ยวข้องกับทุกสาขา เช่น อุตสาหกรรม เกษตร การบริการต่าง ๆ เช่น ธนาคาร การศึกษา การแพทย์ และสาธารณสุข การทหาร ฯลฯ อย่างไรก็ตาม ในทางเศรษฐศาสตร์การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีจะเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ 7 ด้านคือ^{19/}

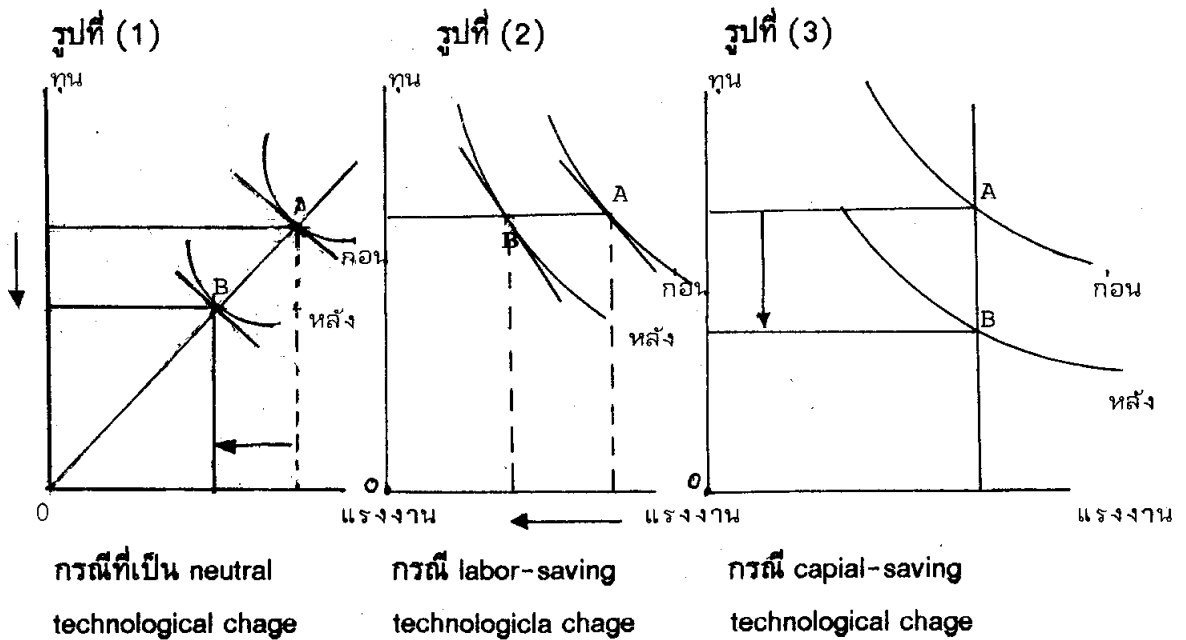
ก. การเพิ่มประสิทธิภาพทางเทคนิค (technical efficiency)

การปรับปรุงเทคโนโลยีจะต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องของการเพิ่มประสิทธิภาพทางเทคนิค ซึ่งก็คือ กรณีที่ระบบเศรษฐกิจสามารถผลิตสินค้าและบริการเท่าเดิมโดยใช้ปัจจัยการผลิตน้อยลง หรือผลิตสินค้าและบริการได้เพิ่มขึ้นด้วยปัจจัยการผลิต

จำนวนเท่าเดิมหรือน้อยกว่าเดิม โดยปกติการเปลี่ยนแปลงประสิทธิภาพทางเทคนิคจะเกิดจากการประดิษฐ์คิดค้น (invention) และการนำเอาสิ่งประดิษฐ์คิดค้นมาใช้ประโยชน์ (innovation)

ข. การเปลี่ยนแปลงการใช้ปัจจัยการผลิต (capital intensity)

การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี มีผลให้การใช้ปัจจัยการผลิตเปลี่ยนแปลงไป โดยอาจจะเป็นการเปลี่ยนแปลงการใช้ปัจจัยในสัดส่วนเดียวกัน (neutral technological change) หรือเป็นเทคนิคที่ใช้ปัจจัยตัวใดตัวหนึ่งมากขึ้น เช่นอาจเป็นเทคนิคที่เน้นการใช้ทุน (capital-intensive technique) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีในทางประหยัดแรงงาน (labor-saving technological change) หรืออาจเป็นเทคนิคที่เน้นการใช้แรงงาน (labor-intensive technique) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงในทางประหยัดทุน (capital-saving technological change)

ในกรณีที่เป็นการเปลี่ยนแปลงแบบ neutral หมายความว่า สัดส่วนของการใช้ทุนต่อแรงงานคงเดิมหลังจากที่มีการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี ซึ่งแสดงด้วยการที่ slope ที่จุด A และ B เท่ากันในรูปที่ (1) ในกรณีที่การเปลี่ยนแปลงเป็นแบบ labor saving หมายความว่า หลังการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี การใช้ทุนจะมีสัดส่วนสูงขึ้นเมื่อเทียบกับแรงงาน (ในรูป (2) จะเห็นว่า ณ จุด B การใช้แรงงานจะ

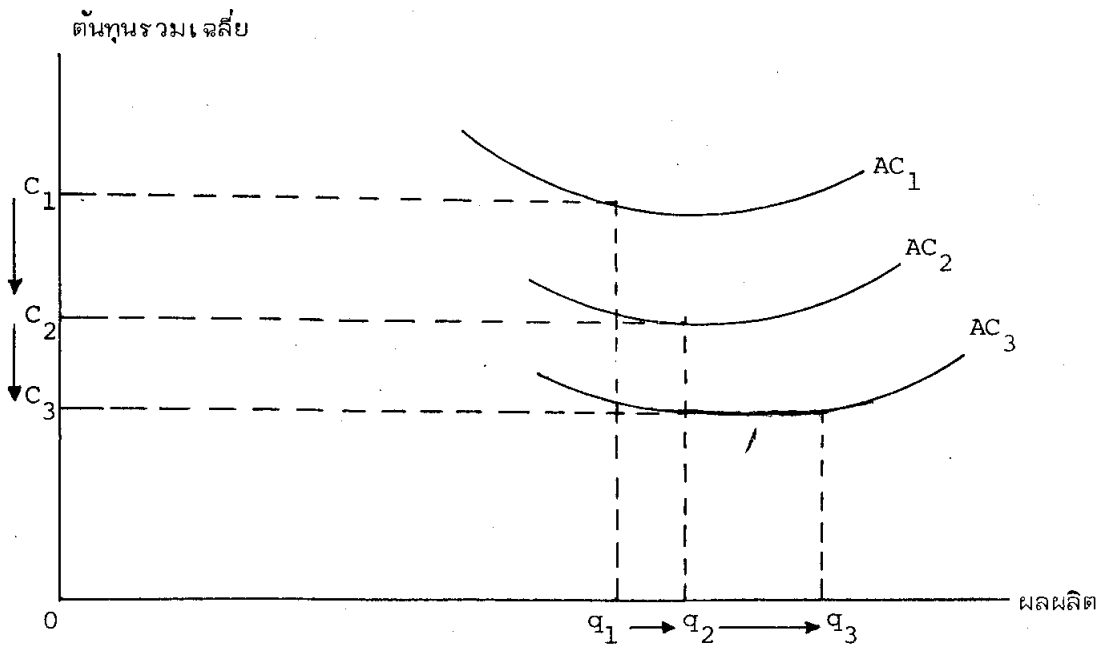
น้อยกว่าจุด A ในขณะที่ปริมาณการใช้ทุนเท่ากัน) ในกรณีของ capital saving จะเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีทำให้มีการใช้ทุนในสัดส่วนลดลง (ในรูป (3) จะเห็นว่า ณ จุด B การใช้ทุนจะน้อยกว่าการใช้ทุนที่จุด A ในขณะที่มีการใช้แรงงานเท่ากัน)

ค. การเปลี่ยนแปลงความยืดหยุ่นของการทดแทนการใช้ปัจจัย (elasticity of factor substitution)

โดยปกติ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในราคาสัมพัทธ์ (relative price) ของปัจจัยการผลิต ผู้ผลิตมักจะทดแทนการใช้ปัจจัยการผลิตที่มีราคาแพงกว่าด้วยปัจจัยการผลิตราคาถูก แต่การทดแทนการใช้ปัจจัยขึ้นอยู่กับว่าเทคนิคการผลิตนั้น ๆ กำหนดให้การทดแทนเป็นไปได้แค่ไหน หรือก็คือขึ้นอยู่กับว่า ความยืดหยุ่นของการทดแทนปัจจัยเป็นอย่างไรสำหรับการผลิตนั้น ๆ เช่น ถ้าความยืดหยุ่นของการทดแทนค่อนข้างต่ำ (inelastic) ก็หมายความว่า แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงในราคาเปรียบเทียบหรือราคาสัมพัทธ์ของปัจจัย และผู้ผลิตอยากจะเปลี่ยนแปลงสัดส่วนการใช้ปัจจัย แต่ก็ไม่สามารถทำได้มากนัก ในกรณีความยืดหยุ่นของการทดแทนสูง (elastic) หมายความว่า การเปลี่ยนแปลงในราคาเปรียบเทียบของปัจจัย มีผลให้มีการเปลี่ยนแปลงสัดส่วนการผสมใช้ปัจจัยมาก (ค่าความยืดหยุ่นของการทดแทนการใช้ปัจจัย สามารถวัดด้วยอัตราส่วนระหว่างร้อยละของการเปลี่ยนแปลงในสัดส่วนของทุนต่อแรงงาน และร้อยละของการเปลี่ยนแปลงในสัดส่วนของอัตราดอกเบี้ยและอัตราค่าจ้าง) ดังนั้น เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีในลักษณะที่เป็นการประหยัดทุน (capital saving) หรือประหยัดแรงงาน (labor saving) ย่อมหมายความว่า ความยืดหยุ่นของการทดแทนการใช้ปัจจัยอาจเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

ง. การเปลี่ยนแปลงขนาดของการผลิต (scale of production) และการประหยัดจากขนาด (economies of scale)

การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีมีผลให้เกิดการขยายขนาดการผลิต (การผลิตมากขึ้น) และเกิดการประหยัดจากขนาด (ต้นทุนการผลิตต่อหน่วยลดลงเพราะการผลิตขนาดใหญ่)

ตามรูป สมมติว่าการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี ทำให้ต้นทุนต่อหน่วยของการผลิตลดลง เช่น จากเส้น AC_1 เป็นเส้น AC_2 และ AC_3 จะเห็นได้ว่าผลผลิตในระบบเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น จาก oq_1 เป็น oq_2 และ oq_3 ตามลำดับ ในขณะที่ต้นทุนรวมเฉลี่ยของการผลิตลดลง จาก OC_1 เป็น OC_2 และ OC_3 ตามลำดับ

จ. เกิดสินค้าใหม่หรือวิธีการผลิตใหม่ ๆ

การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีอาจทำให้เกิดสินค้าใหม่ ๆ (new products) ในระบบเศรษฐกิจ หรือเกิดวิธีการผลิตใหม่ ๆ (new methods of production) เช่น เตาไมโครเวฟ หุ่นยนต์ทำงานบ้าน ฯลฯ ซึ่งมีผลต่อการบริโภคและสวัสดิการของคนในสังคม

ฉ. การเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ของการผลิต (social relations of production)

การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี มีผลให้ความสัมพันธ์ในการผลิตของสังคมเปลี่ยนแปลงไป เช่น การเปลี่ยนแปลงในบทบาทของฝ่ายจัดการ ความจำเป็นที่ต้องมีระบบการประกันสังคม และการประกันการว่างงาน การจัดองค์กรใหม่ ๆ เช่น องค์กรของกรรมกร สมาคมนายจ้าง ฯลฯ

ช. การเปลี่ยนแปลงในอัตราความเร็วของการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี

สิ่งที่ต้องพิจารณาในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีอีกอย่างหนึ่งก็คือ อัตราหรือความเร็วของการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี โดยปกติเราหวังว่า เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี จะมีการปรับใช้อย่างแพร่หลายและรวดเร็ว อย่างไรก็ตามสิ่งเหล่านี้ อาจไม่เกิดขึ้น ด้วยเหตุผลหลายอย่าง เช่น เทคโนโลยีนั้น ๆ อาจมีราคาแพง ความสามารถในการดูดซับเทคโนโลยีอาจต่ำ หรือการไม่มีแรงจูงใจที่จะเปลี่ยนแปลง

เทคโนโลยีหรือใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ ผลก็คือนอกจากจะไม่มีการใช้เทคโนโลยีที่คิดค้นได้อย่างเต็มที่ ยังไม่ส่งเสริมหรือช่วยกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ ๆ ด้วย

1.2.2 บทบาทและอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ

การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีมีอิทธิพลหรือบทบาทต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในด้านต่าง ๆ ดังนี้

ก. ทำให้ประสิทธิภาพในการผลิตและการใช้ทรัพยากรเปลี่ยนไป การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีที่มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเทคนิคการผลิตหรือวิธีการผลิต หรือทำให้เกิดการขยายการผลิต (ซึ่งทำให้เกิดการประหยัดจากขนาด) มีผลทำให้ประสิทธิภาพในการผลิตสูงขึ้น การพัฒนาเทคโนโลยีในการใช้ทรัพยากร เช่น การค้นพบแนวทางใหม่ ๆ ในการใช้ทรัพยากร (หรือการค้นพบแหล่งทรัพยากรใหม่ ๆ) การปรับปรุงเทคโนโลยีการใช้ที่ดิน การนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้อันเป็นผลให้เกิดการพัฒนาคุณภาพทรัพยากรมนุษย์ มีผลทำให้ประสิทธิภาพการใช้ปัจจัยการผลิตของสังคมสูงขึ้น ซึ่งจะมีผลต่อการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจ

ข. ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในมูลค่าของปัจจัยและรายได้ซึ่งส่งผลต่อการออมและการลงทุนในระบบเศรษฐกิจ

การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีมีผลให้มูลค่าของปัจจัยหรือผลตอบแทนที่ปัจจัยการผลิตได้รับเปลี่ยนแปลงไป การเปลี่ยนแปลงของรายได้มีผลต่อการออมในระบบเศรษฐกิจ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการลงทุนในระบบเศรษฐกิจอีกต่อหนึ่ง

ค. ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการจ้างงาน

การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการจ้างงานในระบบเศรษฐกิจ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าเทคโนโลยีที่เปลี่ยนไปนั้นเป็นแบบเน้นการใช้ทุนหรือแรงงาน นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับความยืดหยุ่นของการทดแทนการใช้ปัจจัยในระบบเศรษฐกิจด้วย

ง. ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านการกระจายรายได้

การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงลักษณะการกระจายรายได้ในสังคม ตัวอย่างเช่น การพัฒนาเทคนิคการเพาะปลูก อาจมีผลเพิ่มรายได้แก่เกษตรกร การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีทำให้เกิดการเพิ่มทักษะ หรือความชำนาญ

ในการผลิตของบุคคลบางกลุ่ม อันจะมีผลให้มีความสามารถในการหารายได้มากขึ้น เป็นต้น

จ. มีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม

การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงในกรรมวิธีการผลิต และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติบางอย่าง เช่น การใช้น้ำมัน หรือ เชื้อเพลิงบางชนิด การใช้ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง หรือสารเคมี ฯลฯ มีผลให้เกิดปัญหาในด้านสภาพแวดล้อม ในขณะที่เดียวกัน การพัฒนาเทคโนโลยีก็ช่วยให้สามารถแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับสถานะแวดล้อม เช่น การประดิษฐ์คิดค้นเครื่องฟอกอากาศ การกำจัดน้ำเสีย เป็นต้น จะเห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีในแต่ละขณะ จะมีผลต่อเรื่องของสถานะแวดล้อมแตกต่างกันไป

ฉ. ทำให้ระบบเศรษฐกิจพัฒนาได้รวดเร็วขึ้น และยกระดับความเป็นอยู่ของคนให้สูงขึ้น

การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี ช่วยทำให้ระบบเศรษฐกิจพัฒนาได้รวดเร็วกว่าการอาศัยการสะสมทุน และการขยายตัวของแรงงานตามปกติของสังคมเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี เช่น การผลิตสินค้าใหม่ ๆ ช่วยให้เกิดสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันมากขึ้น ทำให้ระดับความเป็นอยู่ของคนในสังคมสูงขึ้น

1.3 ระดับหรือขั้นแห่งการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ

ความเร็ว (speed) หรือความสามารถในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในช่วงต่อ ๆ ไป จะขึ้นอยู่อย่างมากต่อระดับหรือขั้นของการพัฒนาเศรษฐกิจที่เป็นอยู่ ทั้งนี้เพราะความเร็วของการพัฒนาขึ้นอยู่กับโครงสร้าง องค์ประกอบในระบบเศรษฐกิจ การผสมผสานเกื้อหนุนซึ่งกันและกันของภาคเศรษฐกิจต่าง ๆ ในการพัฒนา และความประสานสอดคล้องขององค์กรต่าง ๆ ในระบบเศรษฐกิจ^{20/}

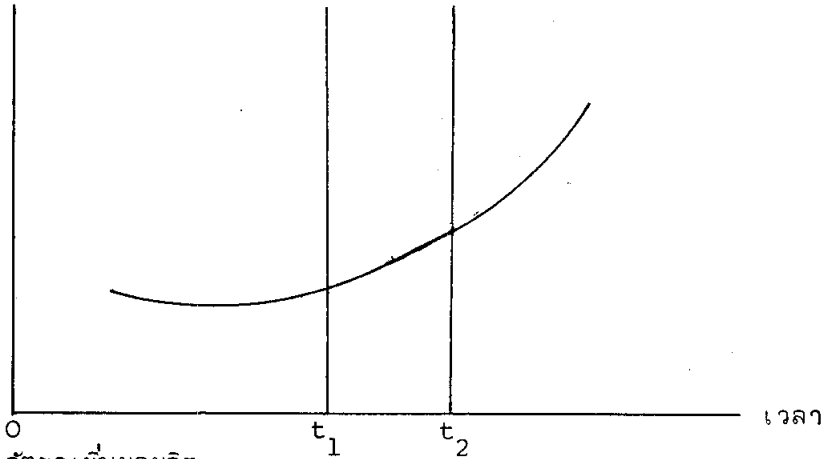
ประเทศที่อยู่ในระดับการพัฒนาที่ต่ำ จะมีความสามารถหรือความเร็วในการพัฒนาที่ต่ำกว่าประเทศที่อยู่ในระดับการพัฒนาที่สูงกว่า ทั้งนี้เพราะลักษณะโครงสร้าง สถาบัน องค์กรในระบบเศรษฐกิจ ยังไม่ได้รับการพัฒนาได้ดีพอที่จะเกื้อหนุนให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจโดยส่วนรวมให้รวดเร็วได้ ตัวอย่างเช่น การสะสมทุนน้อยเกินไป ขนาดของตลาดแคบเกินไป หรือมีความไม่สมบูรณ์ของตลาดและการตลาด การพัฒนาด้านเกษตรและอุตสาหกรรมอาจไม่ได้สัดส่วนเหมาะสมที่จะรองรับ

การพัฒนา หรือเกื้อหนุนการพัฒนาซึ่งกันและกันได้ ระบบเศรษฐกิจอาจไม่มีภาคเศรษฐกิจนำ (leading sector) ที่มีประสิทธิภาพซึ่งเป็นภาคเศรษฐกิจที่ไวต่อการเปลี่ยนแปลงหรือสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง และสามารถดึงภาคเศรษฐกิจอื่น ๆ ให้ปรับตัวตาม เป็นต้น

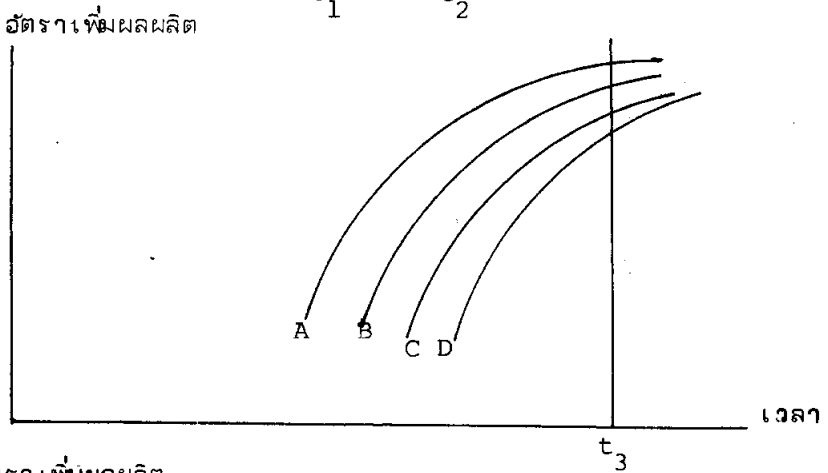
Rostow, Gerschenkron และ Kuznets ได้กล่าวถึงความเป็นไปได้ 3 แบบของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเมื่อเวลาเปลี่ยนแปลงไป ดังนี้

อัตราเพิ่มผลผลิต

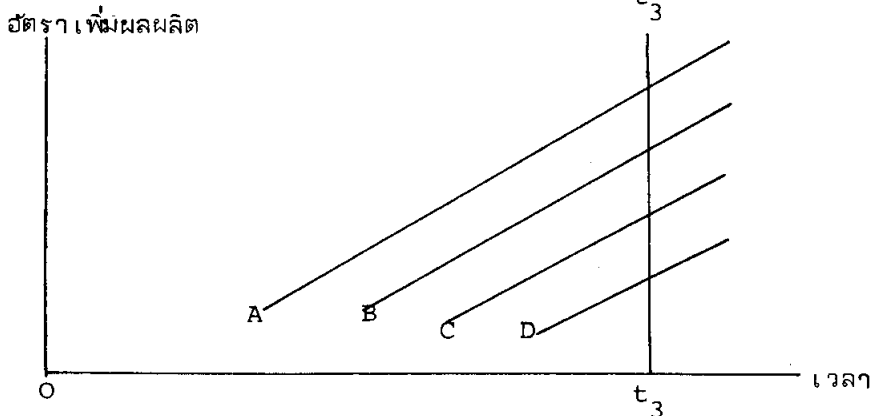
รูปที่ 1

รูปที่ 2

รูปที่ 3

รูปที่ 1 แสดงถึงช่วงของการเจริญเติบโตแบบทะยานขึ้น (take-off) ในช่วง t_1, t_2 ตามแนวคิดของ Rostow^{21/} ระบบเศรษฐกิจมีอัตราการเจริญเติบโตที่สูงขึ้นมากในช่วงนี้ และสามารถรักษาระดับการเจริญเติบโตให้สม่ำเสมอในระยะยาวหลังจากนั้น เพราะในช่วงนั้นระบบเศรษฐกิจมีการเปลี่ยนแปลงปัจจัยทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมถึงระดับที่เกื้อหนุนให้เกิดการพัฒนาที่รวดเร็วยิ่ง

รูปที่ 2 แสดงถึงลักษณะการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจตามแนวความคิดของ A.Gerschenkron^{22/} ทุก ๆ ประเทศเริ่มต้นการพัฒนาที่ระดับความเจริญเติบโตที่ต่ำ ประเทศ B, C, D มีความเจริญเติบโตต่ำหรือช้าลงกว่า ดังนั้น ความสามารถในการพัฒนาจะแตกต่างกันในช่วงเวลาต่าง ๆ แสดงด้วยความแตกต่างของ slope ที่จุดต่าง ๆ บนแต่ละเส้น ประเทศที่ช้าลงกว่าหรือเริ่มต้นการพัฒนาช้ากว่า เช่น D สามารถเพิ่มอัตราการเจริญเติบโตได้เร็วในระยะแรก ๆ เนื่องจากสามารถได้ประโยชน์จากการประดิษฐ์คิดค้นที่ประเทศอื่น ๆ พัฒนาริเริ่มมา

รูปที่ 3 แสดงถึงลักษณะของการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจตามแนวความคิดของ Kuznets^{23/} เขาปฏิเสธความเป็นไปได้ของความเร็วของการพัฒนาที่แตกต่างกันของแต่ละประเทศ และการได้เปรียบของประเทศที่เริ่มขบวนการพัฒนาช้ากว่า นั่นคือ สำหรับแต่ละประเทศการพัฒนาจะเป็นไปในอัตราคงที่ เมื่อเวลาเปลี่ยนแปลงไป (แสดงด้วยค่า slope ที่เท่ากันตลอดเส้น) และประเทศที่พัฒนาที่หลังไม่ได้ประโยชน์จากการเลียนแบบประเทศที่พัฒนาไปก่อนแล้ว (แสดงด้วยระยะห่างที่เท่ากัน เมื่อเวลาผ่านไป เช่น เส้น B ห่างจากเส้น A เท่าเดิมตลอดเส้น) เป็นต้น

1.4 บทบาททางด้านเศรษฐกิจของรัฐบาล และกลไกในการจัดสรรทรัพยากรและการกระจายรายได้

การพัฒนาเศรษฐกิจและอัตราการเร็วของการพัฒนาเศรษฐกิจ ขึ้นอยู่อย่างมากกับบทบาททางด้านเศรษฐกิจของรัฐบาล ระบบเศรษฐกิจที่มีการวางแผน

จากส่วนกลาง ซึ่งรัฐบาลกลางทำหน้าที่ตัดสินใจและสั่งการเกี่ยวกับการผลิตหรือการจัดสรรการใช้ปัจจัยการผลิต และการกระจายผลผลิตหรือการกระจายรายได้ ย่อมมีรูปแบบการพัฒนาและอัตราความเร็วของการพัฒนา แตกต่างจากระบบเศรษฐกิจที่ใช้ระบบตลาด ซึ่งมีการประกอบการเสรีโดยเอกชน และอาศัยกลไกราคาในการจัดสรรทรัพยากรและกระจายผลผลิต และย่อมแตกต่างจากระบบเศรษฐกิจแบบผสม ซึ่งรัฐบาลเข้าแทรกแซงการทำงานของกลไกราคาในตลาดในบางระดับ ทั้งนี้เพื่อให้การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นไปในแนวทางที่ต้องการ นอกจากนี้ โดยที่ระดับของการเข้าแทรกแซงหรือการเข้าดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของรัฐบาลในระบบเศรษฐกิจผสม อาจแตกต่างกันในประเทศต่าง ๆ เศรษฐกิจของประเทศเหล่านั้นก็ย่อมจะมีรูปแบบและอัตราการพัฒนาแตกต่างกันด้วย

แม้ว่าจะมีการถกเถียงกันในหมู่นักเศรษฐศาสตร์ถึงการเข้าแทรกแซงในระบบเศรษฐกิจของรัฐบาลว่าเป็นสิ่งที่พึงประสงค์หรือไม่ หรือควรเข้าแทรกแซงในด้านใดบ้าง และในระดับใด แต่ก็มีการยอมรับกันในระดับหนึ่งว่ารัฐบาลควรมีบทบาทบางอย่างในทางเศรษฐกิจ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาให้เป็นไปในแนวทางที่ต้องการให้รวดเร็วขึ้น และเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนรวม บทบาทที่สำคัญ ๆ ของรัฐบาลในระบบเศรษฐกิจแบบผสมที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนา ได้แก่

1.4.1 บทบาทของรัฐบาลในการกำหนดแนวทางการพัฒนา กำกับ ติดตามผลการพัฒนาและใช้มาตรการหรือ เครื่องมือต่าง ๆ เข้าแทรกแซงตลาด เพื่อให้ระบบ เศรษฐกิจสามารถบรรลุจุดมุ่งหมายของการพัฒนาที่ กำหนดไว้

การเข้ามามีบทบาทกำหนดแนวทางการพัฒนาของรัฐบาลในระบบเศรษฐกิจแบบผสมจะเป็นเรื่องของการวางแผน การนำแผนไปสู่การปฏิบัติโดยอาศัยองค์กรต่าง ๆ และกลไกต่าง ๆ ของรัฐบาล เพื่อให้ระบบเศรษฐกิจดำเนินไปในแนวทางที่เป็ประโยชน์กับสังคมโดยส่วนรวม นอกจากนี้ ยังเป็นเรื่องของการสร้างเงื่อนไข สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและการเมืองที่เหมาะสม อันจะเป็นการชักนำ หรือจูงใจให้เอกชนดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจเคียงคู่กันไปกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของรัฐบาล การแทรกแซงระบบเศรษฐกิจโดยอาศัยเครื่องมือของรัฐบาล เช่น ระบบภาษี นโยบายดอกเบี้ย ฯลฯ ซึ่งการแทรกแซงเหล่านี้ มีผลต่อรูปแบบ การลงทุน การบริโภค การประกอบกิจกรรม

อื่น ๆ ของคนในสังคม นอกจากนี้รัฐบาลยังทำหน้าที่ในการติดตามประเมินผลการพัฒนา เพื่อปรับปรุงหรือหาแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมต่อไป จะเห็นได้ว่า บทบาทของรัฐบาลดังกล่าว มีอิทธิพลอย่างมากในการกำหนดรูปแบบและอัตราการพัฒนาของประเทศ ถ้ารัฐบาลเป็นตัวแทนที่แท้จริงของประชาชน มีสำนึกและมีความตั้งใจอย่างแรงกล้าที่จะทำหน้าที่ทางเศรษฐกิจเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนรวมอย่างแท้จริง เราก็สามารถคาดหวังได้ว่า บทบาทของรัฐบาลดังกล่าวข้างต้น จะมีผลให้คุณภาพชีวิตหรือความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้นโดยทั่วหน้าอย่างรวดเร็ว

อย่างไรก็ดี ในกรณีที่รัฐบาลมิใช่ตัวแทนของประชาชนอย่างแท้จริง แต่เป็นเพียงตัวแทนของกลุ่มผลประโยชน์บางกลุ่มในสังคม รัฐบาลนั้น ๆ อาจไม่เต็มใจหรือไม่สามารถที่จะดำเนินการทางเศรษฐกิจที่จำเป็น เพื่อให้เกิดการพัฒนาในแนวทางที่ควรจะเป็น เพราะการกระทำนั้น ๆ อาจทำให้กลุ่มผลประโยชน์ที่ตนเป็นตัวแทนอยู่ต้องสูญเสียประโยชน์ หรือสูญเสียสถานภาพทางสังคมบางอย่าง ซึ่งในเรื่องนี้เราอาจจะเห็นได้จากประสบการณ์ของประเทศกำลังพัฒนาหลาย ๆ ประเทศ ซึ่งประสบความล้มเหลวในการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ เช่น เรื่องของความล้มเหลวในการปรับปรุงหรือเลิกล้มรัฐวิสาหกิจด้วยประสิทธิภาพ ความล้มเหลวหรือล่าช้าในเรื่องของการปฏิรูปที่ดิน เป็นต้น

1.4.2 บทบาทในการลงทุนและการผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ และโครงสร้างพื้นฐานทางสังคม การผลิตสินค้าที่กลไกราคาไม่สามารถทำหน้าที่ในการจัดสรรได้ดีพอ (เช่น สินค้าสาธารณะและสินค้าศีลธรรม) และการแทรกแซงการทำงานของกลไกตลาด (เมื่อมีความไม่สมบูรณ์ของกลไกตลาด) เพื่อให้การจัดสรรทรัพยากรมีประสิทธิภาพมากขึ้น

การเข้ามามีบทบาทของรัฐบาลในการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ และโครงสร้างพื้นฐานทางสังคม เป็นความพยายามของรัฐบาลที่จะกระตุ้นการลงทุน และการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจ และเพื่อรักษาและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้สูงขึ้น

สำหรับสินค้าสาธารณะ (public goods) และสินค้าศีลธรรม (merit goods) นั้น รัฐบาลจำเป็นต้องเข้ามาทำการผลิต เพราะสินค้าเหล่านี้มีคุณสมบัติพิเศษที่

ทำให้การใช้กลไกราคาเพื่อการจัดสรรทำไม่ได้ดี และ/หรือ เป็นสินค้าที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิการของคนในสังคม ซึ่งรัฐบาลไม่ต้องการปล่อยให้เอกชนเข้าดำเนินการ เพราะอาจจะผลิตน้อยเกินไป (underproduction) หรือราคาจะสูงเกินไปจนขัดขวางการใช้ประโยชน์หรือไม่เป็นประโยชน์แก่ประชาชนโดยทั่วไปอย่างที่ควรจะเป็น

ความล้มเหลวของกลไกราคาที่กลางข้างต้น เกิดขึ้นเนื่องจากว่าสินค้าสาธารณะเป็นสินค้าที่มีลักษณะที่ประชาชนสามารถบริโภคร่วมกัน (joint consumption) ซึ่งหมายความว่า เมื่อมีการผลิตสินค้าสาธารณะขึ้นมาแล้ว เราไม่สามารถกีดกันคนหนึ่งคนใดจากการบริโภค (non-excludable) การบริโภคของคนใดคนหนึ่งก็ได้ทำให้ปริมาณสินค้าสาธารณะลดลง ดังนั้น ผู้บริโภคจะไม่เป็นปรปักษ์กันในการบริโภค (non-rivalness) ผู้บริโภคจึงไม่เปิดเผยความพึงใจที่จะบริโภคหรือไม่แสดงความต้องการออกมา อันเป็นเหตุให้กลไกราคาทำงานไม่ได้ ตัวอย่างของสินค้าเหล่านี้ได้แก่ บริการป้องกันประเทศ การรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ เป็นต้น สำหรับสินค้าศีลธรรม (merit goods) เป็นสินค้าและบริการที่รัฐบาลจัดหาให้กับประชาชนด้วยเหตุผลด้านศีลธรรม หรือเป็นสินค้าที่มีผลกระทบต่อสวัสดิการพื้นฐานของประชาชน ซึ่งรัฐบาลมองเห็นความจำเป็นที่จะต้องทำการผลิต ตัวอย่างเช่น การสาธารณสุขมูลฐาน การศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นต้น สินค้าหรือบริการเหล่านี้เอกชนสามารถทำการผลิตได้ แต่การผลิตของเอกชนอาจจะมียาแพงหรือไม่เพียงพอกับความต้องการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับคนที่มีฐานะต่ำกว่าในสังคม ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายที่รัฐบาลต้องให้ความสนใจเป็นพิเศษ

การเข้ามาแทรกแซงการทำงานของกลไกราคาเมื่อมีความไม่สมบูรณ์ของตลาด เป็นความพยายามของรัฐบาลในการทำให้การจัดสรรทรัพยากรในระบบเศรษฐกิจมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพื่อให้สะท้อนถึงความหามาได้ยากของปัจจัยหรือค่าเสียโอกาสของการใช้ปัจจัยการผลิต และเพื่อให้ปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ได้รับความตอบแทนที่ยุติธรรม ความไม่สมบูรณ์ของตลาดอาจจะเกิดขึ้นเนื่องจากอำนาจผูกขาด การเข้าแทรกแซงตลาดโดยกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ เป็นต้น

1.4.3 บทบาทในการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ

รัฐบาลเข้ามามีบทบาทในการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น เพื่อให้เศรษฐกิจสามารถดำเนินไปโดยราบรื่นในแนวทางที่ต้องการ และ/หรือ เมื่อปัญหานั้น ๆ กระทบถึงคนส่วนใหญ่ในสังคม ล่อแหลมต่อการทำให้เกิดปัญหาต่อเนื่อง เรื้อรัง และ/หรือ ขัดขวางการบรรลุเป้าหมายทางเศรษฐกิจในระยะยาว ดังนั้น เราจะ

เห็นว่ารัฐบาลประเทศต่าง ๆ จึงเข้ามามีบทบาทในการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจทั้งระยะสั้นและระยะยาวอยู่เสมอ ตัวอย่างเช่น การแก้ปัญหาทางการเงิน เช่น ภาวะเงินตึง การแก้ปัญหาเกี่ยวกับการค้าระหว่างประเทศ เช่น ปัญหาการส่งออก การเข้ามาแก้ปัญหาเกี่ยวกับการจ้างงาน เช่น ปัญหาค่าจ้างและการว่างงาน การแก้ปัญหาเกี่ยวกับความเป็นอยู่และสวัสดิการของคนในสังคม เช่น ปัญหาการกระจายรายได้ ปัญหาความยากจน ปัญหาด้านสภาพแวดล้อม เป็นต้น

การเข้ามามีบทบาทในการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจของประเทศ โดยรัฐบาลดังกล่าวข้างต้น จะประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงไร ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ หลายประการ เช่น ความฉับไวในการรับรู้ที่เกิดปัญหา ความสามารถและประสิทธิภาพในการใช้เครื่องมือและมาตรการต่าง ๆ ของรัฐบาล ประสิทธิภาพในการบริหารงานของรัฐบาล และการประสานงานขององค์การต่าง ๆ ของรัฐ ความจริงจังของการแก้ปัญหา ฯลฯ

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การเข้ามามีบทบาทของรัฐบาลในการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ จะมีอิทธิพลในการกำหนดรูปแบบและอัตราการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศเป็นอย่างมาก

1.4.4 บทบาทในการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ และสร้างเสริมให้เกิดความสามารถในการพึ่งตนเองของประเทศในทางเศรษฐกิจ

รัฐบาลมีหน้าที่รักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจภายในประเทศ (รักษาระดับราคาภายใน ป้องกันมิให้เกิดปัญหาเงินเฟ้อ เงินฝืด) และรักษาเสถียรภาพภายนอกประเทศ (รักษาระดับการขาดดุลการค้า และดุลการชำระเงินให้เหมาะสม มิให้เกิดปัญหาการขาดดุลเรื้อรังหรือรุนแรง) เพื่อให้ระบบเศรษฐกิจสามารถพัฒนาไปอย่างมั่นคง นอกจากนี้รัฐบาลยังมีหน้าที่สร้างเสริมให้เกิดความสามารถในการพึ่งตนเองของประเทศในทางเศรษฐกิจ เช่น โดยการส่งเสริมการค้าว่า วิจัย เพื่อพัฒนาเทคโนโลยี ส่งเสริมการประดิษฐ์คิดค้น ส่งเสริมการลงทุน ช่วยเหลือหรืออุดหนุนในเรื่องของการพัฒนาแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ พัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต เป็นต้น

1.5 รูปแบบความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ

ภายใต้สถานการณ์ปัจจุบัน ซึ่งมีการติดต่อระหว่างประเทศในด้านต่าง ๆ อย่างกว้างขวางทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจะมีอิทธิพลอย่างมากต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อประเทศที่มีระดับการพัฒนาดำกว่าหรือประเทศที่ยากจนกว่า

อิทธิพลหรือบทบาทของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ (ซึ่งรวมถึงความสัมพันธ์ทางการค้า การลงทุน และการให้และรับความช่วยเหลือและความร่วมมือระหว่างประเทศ) ที่มีต่อการพัฒนาที่สำคัญ ๆ ได้แก่

1.5.1 ช่วยยกระดับความเป็นอยู่หรือสวัสดิการทางเศรษฐกิจของประเทศให้สูงขึ้น

การค้าระหว่างประเทศก่อให้เกิดผลประโยชน์ทางการค้าในรูปของการมีสินค้าบริโภคมากขึ้น หลากหลายขึ้น ก่อให้เกิดรายได้ในรูปของเงินตราต่างประเทศ ที่สามารถใช้ในการซื้อเครื่องมือทุน หรือนำเข้าสินค้าจากต่างประเทศเพื่อใช้ในการผลิตและการบริโภค การลงทุนจากต่างประเทศ การกู้ยืมจากต่างประเทศ ช่วยให้อุปทานเงินทุนในระบบเศรษฐกิจมีมากขึ้น การรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ ทั้งในรูปของเงินทุน การให้เปล่า การกู้ และการช่วยเหลือในด้านวิชาการ และการถ่ายทอดเทคโนโลยี ช่วยให้การผลิตในระบบเศรษฐกิจขยายตัวออกไป และ/หรือประสิทธิภาพการผลิตสูงขึ้น เกิดการจ้างงาน ซึ่งจะมีผลต่อการยกระดับสวัสดิการของสังคม

1.5.2 มีผลต่อเสถียรภาพของระบบเศรษฐกิจ

รูปแบบของความสัมพันธ์ทางการค้า การลงทุน ความช่วยเหลือร่วมมือระหว่างประเทศ เป็นตัวกำหนดเสถียรภาพภายนอกของระบบเศรษฐกิจ ระบบเศรษฐกิจที่มีการพึ่งการนำเข้าอย่างมาก ในขณะที่การส่งออกไม่สามารถเพิ่มขึ้น อาจเกิดปัญหาการขาดดุลการค้าเรื้อรัง ซึ่งอาจทำให้เกิดปัญหาการขาดดุลการค้าและขาดดุลการชำระเงินถ้ารูปแบบการเคลื่อนย้ายเงินทุนระหว่างประเทศไม่เป็นไปในทิศทางที่เป็นประโยชน์กับประเทศที่ขาดดุลการค้านั้น นอกจากนี้ขนาดของการเปิดประเทศ (ซึ่ง

วัดโดยอัตราส่วนผลบวกของการนำเข้าและส่งออกต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ หรือรายได้) ขอบเขตของการพึ่งพาในเรื่องทุน เทคโนโลยี เงินกู้ และการช่วยเหลือจากต่างประเทศ มีผลอย่างมากในการกำหนดขนาดของการพึ่งพาประเทศอื่น ถ้าขนาดของการพึ่งพามีมาก ประเทศย่อมไหวตัวมากหรือได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในเศรษฐกิจโลก หรือการเปลี่ยนแปลงในทางเศรษฐกิจ (การเมือง สังคม) ของประเทศที่พึ่งพาอยู่นั้น ซึ่งจะกระทบต่อเสถียรภาพภายในระบบเศรษฐกิจ ยิ่งไปกว่านั้นการกู้เงินจากต่างประเทศ ยังมีผลต่อภาระหนี้ หรือทำให้เกิดปัญหาหนี้ต่างประเทศ

1.5.3 มีผลต่อการออม และการสะสมทุนในระบบเศรษฐกิจ

การติดต่อการค้าระหว่างประเทศ ก่อให้เกิดการเลียนแบบในการบริโภค (demonstration effect) และส่งผลกระทบต่อโครงสร้างการนำเข้า และปริมาณการนำเข้าของประเทศ ความสามารถในการออมและการสะสมทุนของระบบเศรษฐกิจจะเปลี่ยนแปลงไป ในขณะเดียวกันถ้าการส่งออกขยายตัว มีการนำเข้าทุนจากต่างประเทศ ก็จะมีผลกระทบต่อความสามารถในการออม และระดับการลงทุนของระบบเศรษฐกิจในทางกลับกัน

2. ปัจจัยที่มีใช่เศรษฐกิจ (non-economic factors) ที่มีอิทธิพลหรือบทบาทต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ

โดยที่การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นทั้งเหตุและผลของการเปลี่ยนแปลงทั้งทางเศรษฐกิจสังคม และการเมือง การพัฒนาเศรษฐกิจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้าง สถาบันค่านิยมต่าง ๆ ในสังคม ในขณะเดียวกันลักษณะ รูปแบบ สถาบันต่าง ๆ ก็เป็นตัวกำหนดรูปแบบการพัฒนาอีกต่อหนึ่ง ดังนั้นนอกเหนือจากปัจจัยทางเศรษฐกิจแล้ว ปัจจัยที่มีใช่เศรษฐกิจ (non-economic factors) เช่น ปัจจัยทางการเมืองและสังคมก็มีอิทธิพลอย่างมากต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ปัจจัยที่มีใช่เศรษฐกิจที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจที่สำคัญได้แก่

2.1 ปัจจัยทางการเมือง

นักสังคมศาสตร์ (รวมทั้งนักเศรษฐศาสตร์) จำนวนไม่น้อยเชื่อว่า ปัจจัยทางการเมืองเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งและมีอิทธิพลอย่างมากต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ปัจจัยทางการเมืองสำคัญ ๆ ที่มีการกล่าวถึงมากได้แก่ เสถียรภาพทางการเมือง ความเป็นอิสระทางการเมือง รูปแบบการเมืองการปกครองหรือลักษณะอำนาจทางการเมืองหรือรูปแบบของรัฐบาล และระบบการบริหารพัฒนาของรัฐบาล^{24/} บทบาทหรืออิทธิพลของปัจจัยดังกล่าวข้างต้นมีดังนี้

2.1 .1 เสถียรภาพทางการเมือง

ความสงบภายในประเทศและการปลอดจากการรุกรานจากภายนอก ประเทศ เป็นเงื่อนไขสำคัญของการทำธุรกิจและการลงทุน ไม่ว่าจะเป็นการลงทุนโดยผู้ประกอบการภายในประเทศหรือนักลงทุนจากต่างประเทศก็ตาม เพราะในสถานการณ์ที่ไม่มีเสถียรภาพทางการเมือง นักลงทุนรับภาวะความเสี่ยงอันเนื่องมาจากการเมือง นอกเหนือไปจากภาวะความเสี่ยงในเชิงธุรกิจ สถานการณ์เช่นนี้ย่อมไม่อาจดึงดูดเงินลงทุนจากต่างประเทศ นอกจากนี้ในสถานการณ์ที่มีความไร้เสถียรภาพทางการเมือง รัฐบาลย่อมมีภาระค่าใช้จ่ายสูงในด้านการเมืองด้วย ดังนั้น ทรัพยากรและเงินทุนที่ควร จะจัดสรรไปเพื่อการพัฒนาประเทศ กลับถูกนำมาใช้ในกิจกรรมที่มีใช้เศรษฐกิจ อันทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจล่าช้าลง ตัวอย่างของประเทศที่มีความล่าช้าในการพัฒนาเพราะความไร้เสถียรภาพทางการเมือง เช่น เวียดนาม จีน ปากีสถาน เป็นต้น

2.1.2 ความเป็นอิสระทางการเมือง

ความเป็นอิสระทางการเมืองก็เป็นปัจจัยที่สำคัญมากปัจจัยหนึ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจ ประเทศอาณานิคมโดยทั่วไปไม่สามารถจะพัฒนาได้เต็มที่ด้วยเหตุผลต่าง ๆ เช่น โอกาสหรือผลประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจของประเทศอาณานิคมมักจำกัด อยู่เฉพาะกลุ่มพ่อค้าหรือนักลงทุนกลุ่มเล็ก ๆ จากประเทศที่ครอบครองอาณานิคมนั้น ๆ โอกาสในการศึกษาหรือการทำงานก่อนข้างจำกัดสำหรับคนในประเทศอาณานิคม นอกจากนี้แนวทางการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในเศรษฐกิจก็มักจะเป็นไปเพื่อประโยชน์ของเมืองแม่มากกว่า หรือประเทศที่เป็นเมืองแม่มักไม่พยายามส่งเสริมการพัฒนาทาง

เศรษฐกิจของประเทศอาณานิคม^{25/} นอกจากนี้ยังขาดอิสระในการเลือกรูปแบบการพัฒนาของตนเอง

2.1.3 รูปแบบการเมืองการปกครองและปรัชญาในการปกครอง

รูปแบบในการปกครอง (เช่น การปกครองในระบอบรัฐบาลเผด็จการ หรือรัฐบาลประชาธิปไตย) รูปแบบและโครงสร้างของสถาบันการปกครอง รูปแบบทางการเมืองและสถาบันทางการเมือง (เช่น ระบบการเลือกตั้ง) ปรัชญาหรือนโยบายในการปกครอง (เช่น การปกครองในระบอบรัฐบาลเผด็จการ หรือรัฐบาลประชาธิปไตย) เหล่านี้ ล้วนแต่มีอิทธิพลในการกำหนดรูปแบบและแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจ ตัวอย่างเช่น เวาย่อมคาดหวังได้ว่า รัฐบาลประชาธิปไตยซึ่งเน้นการประกอบการของวิสาหกิจเสรี ย่อมสามารถกระตุ้นให้เกิดการลงทุนของเอกชนได้ดีกว่า ประเทศที่มีรัฐบาลเผด็จการที่เน้นการประกอบการทางเศรษฐกิจโดยรัฐ ในประเทศที่มีการเลือกตั้ง รัฐบาลย่อมพยายามส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจที่จะก่อให้เกิดผลประโยชน์แก่ประชาชนกลุ่มที่พรรครัฐบาลนั้น ๆ คาดหวังว่าจะได้รับคะแนนเสียงในการเลือกตั้งครั้งต่อไป เป็นต้น

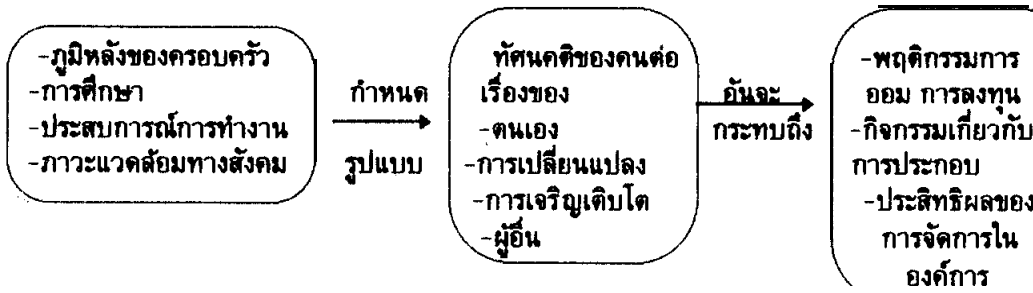
2.1.4 การบริหารงานพัฒนา

การบริหารงานพัฒนาของหน่วยงานรัฐบาลที่มีประสิทธิภาพ ย่อมจะช่วยให้การพัฒนาเศรษฐกิจสามารถประสบผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายได้ด้วยดี ซึ่งเรื่องนี้จะเกี่ยวข้องอย่างมากกับความสามารถในด้านการบริหาร ระบบการบริหาร การประสานสอดคล้องในการทำงานของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกัน เครื่องมือในการทำงานงบประมาณในด้านการบริหารงาน รวมทั้งประสิทธิภาพของบุคลากรด้วย

2.2 ปัจจัยด้านสังคม^{26/}

ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างทางสังคมเป็นผลจากการพัฒนา โครงสร้างทางสังคมก็มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจด้วยในขณะเดียวกัน การศึกษา

การพัฒนาเศรษฐกิจในเชิงจิตวิทยาสังคม (the psychosocial approach to economic development) มักจะเน้นถึงอิทธิพลของปัจจัยด้านสังคมต่อกระบวนการพัฒนา ซึ่ง B. Herrick & C.P. Kindleberger ได้สรุปเป็นรูปแสดงถึงอิทธิพลโดยทั่วไปของปัจจัยทางสังคมในการกำหนดพัฒนาดังนี้^{27/}

อย่างไรก็ดี ในที่นี้เราจะพิจารณานิทธิพลหรือบทบาทของปัจจัยทางสังคมที่สำคัญบางตัว

2.2.1 ภูมิหลังของครอบครัว การศึกษากำหนดทัศนคติและค่านิยมของคน

ทัศนคติและค่านิยมของคนมีอิทธิพลอย่างมากต่อกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ เพราะคนเป็นผู้กำหนด ผู้สร้างความเป็นไปได้ และเป็นเป้าหมายของการพัฒนา ทัศนคติและค่านิยมที่สำคัญ ๆ ซึ่งมีผลต่อกระบวนการของการพัฒนา ได้แก่ ค่านิยมเกี่ยวกับชีวิตและการทำงาน เช่น ความปรารถนาที่จะประสบความสำเร็จหรือการรักความก้าวหน้า การยกย่องคนทำงานหนักและการยกย่องความสามารถของบุคคลในการสร้างตนเอง ทัศนคติในการใช้ชีวิตอย่างสมถะ ประหยัด และการรู้จักเก็บออม เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาคนให้มีประสิทธิภาพ และสร้างความต้องการที่จะพัฒนา ทัศนคติหรือนิสัยต่าง ๆ ของคนดังกล่าวนี้ถูกกำหนดขึ้นโดยภูมิหลังของครอบครัว โครงสร้างของครอบครัวและการศึกษา ตัวอย่างเช่น ความสัมพันธ์ของครอบครัวแบบขยาย (extended family) ทำให้คนในครอบครัวมีนิสัยทัศนคติแตกต่างจากคนที่มาจากครอบครัวที่อยู่ในระบบครอบครัวเดี่ยว ตัวอย่างเช่น ความนึกคิดในเรื่องของการย้ายถิ่นที่อยู่ นิสัยในการออม ความกล้าเสี่ยง หรือแม้กระทั่งความเต็มใจที่จะทำงานหนัก ซึ่งล้วนแต่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ

2.2.2 สภาพแวดล้อมทางสังคมอื่น ๆ เช่น

ก. โอกาสในการยกฐานะทางชนชั้นของคนในสังคม

ในสังคมที่มีความเป็นไปได้สูงในการยกระดับทางชนชั้นของคนในสังคม หรือมีโครงสร้างทางชนชั้นแบบเปิด (open class-structure) จะมีความสามารถในการพัฒนาได้ดีและรวดเร็วกว่า เพราะสิ่งนี้จะเป็แรงกระตุ้นให้เกิดความต้องการที่จะพัฒนาตนเองเพื่อโอกาสที่ดีกว่า และการดำเนินชีวิตที่ดีกว่าเดิม

ข. ความแตกต่างในเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ และศาสนาของคนในสังคม

ความแตกต่างในเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ และศาสนาของคนในสังคมเดียวกันจะเป็นอุปสรรคต่อกรพัฒนาเศรษฐกิจโดยส่วนรวม เพราะอาจเกิดความไม่ลงรอยกันในแนวความคิด และวิธีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ความแตกต่างในด้านการใช้ภาษา จะเป็นอุปสรรคต่อการติดต่อสัมพันธ์ในทางเศรษฐกิจ อันจะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาหรือการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจ

ค. ความแตกต่างในการดำเนินชีวิตและลักษณะของคนในเมือง

กับชนบท

ในชนบทมักจะมีวิถีชีวิตเรียบง่าย ค่อนข้างล่าหลัง มีความเหน็ดต่อการเปลี่ยนแปลง (resistance to change) หรือมีความสามารถในการดูดซับสิ่งใหม่ ๆ ค่อนข้างช้า มีการศึกษาและการรับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงในสิ่งต่าง ๆ ของสังคมที่ใหญ่ออกไปค่อนข้างจำกัด แต่ในสังคมเมือง วิถีความเป็นอยู่ โอกาสหรือความสามารถในด้านต่าง ๆ ที่กล่าวข้างต้น จะเป็นไปในลักษณะตรงข้าม ความแตกต่างดังกล่าวนี้จะเป็อุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศโดยส่วนรวม เพราะความสามารถในการส่งเสริมเกื้อหนุนซึ่งกันและกันในการพัฒนาจะเป็นไปได้น้อยลง

สรุป

เราอาจแบ่งปัจจัยที่มีอิทธิพลหรือมีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจเป็น 2 ประเภท คือ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ (economic factors) และปัจจัยที่ไม่ใช่เศรษฐกิจ (non-economic factors)

ปัจจัยทางเศรษฐกิจ (economic factors) ที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจที่สำคัญได้แก่ปัจจัยการผลิต ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ระดับหรือขั้นแห่งการพัฒนาของประเทศ บทบาททางด้านเศรษฐกิจของรัฐบาลและกลไกในการจัดสรรทรัพยากรและกระจายรายได้ และรูปแบบของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ซึ่งแต่ละปัจจัยจะมีอิทธิพลต่อการพัฒนาดังนี้

1.1 ปัจจัยการผลิต คือปัจจัยที่ใช้ในการผลิตโดยตรง ได้แก่ ที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติ ทู่น แรงงานหรือทรัพยากรมนุษย์ และผู้ประกอบการ ปัจจัยการผลิตมีอิทธิพลในการกำหนดระดับและอัตราการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจ ระดับรายได้และการกระจายรายได้ในสังคม ระดับและอัตราการขยายตัวของการจ้างงาน และการลงทุน ระดับความเป็นอยู่และสวัสดิการของคนในสังคม และรักษาเสถียรภาพของระบบเศรษฐกิจ

1.2 ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเพิ่มประสิทธิภาพทางเทคนิค การเปลี่ยนแปลงการใช้ปัจจัยการผลิต การเปลี่ยนแปลงความยืดหยุ่นของการทดแทนการใช้ปัจจัย การเปลี่ยนแปลงในขนาดการผลิตและการประหยัดจากขนาด การก่อให้เกิดสินค้าใหม่ ๆ หรือวิธีการผลิตใหม่ ๆ การเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ของการผลิต และการเปลี่ยนแปลงในอัตราความเร็วของการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี

1.3 บทบาทและอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจที่สำคัญได้แก่ บทบาทในด้าน การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและการใช้ทรัพยากร การก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมูลค่าของปัจจัยการผลิต อิทธิพลในด้านการจ้างงาน การกระจายรายได้และอิทธิพลต่อสภาพแวดล้อมของสังคม

1.4 ระดับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในขณะหนึ่ง ๆ จะกำหนดระดับและอัตราการพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศ ทั้งนี้เพราะ ณ ระดับการพัฒนาต่าง ๆ องค์ประกอบ โครงสร้าง สถาบัน และองค์กร หรือความพร้อมที่จะพัฒนาของระบบเศรษฐกิจจะแตกต่างกัน

1.5 บทบาทของรัฐบาลในทางเศรษฐกิจ และกลไกการจัดสรรทรัพยากรและการกระจายรายได้ในระบบเศรษฐกิจ จะมีส่วนกำหนดรูปแบบและอัตราการพัฒนาเศรษฐกิจด้วย เช่นระบบเศรษฐกิจที่ใช้ระบบตลาด และรัฐบาลมีบทบาทในฐานะผู้ชี้แนะและกระตุ้นการพัฒนา ย่อมมีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ต่างจากระบบเศรษฐกิจที่มีการวางแผนจากส่วนกลางอย่างสมบูรณ์แบบ

1.6 ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ เช่น การค้า การลงทุน การกู้ยืม และความช่วยเหลือและการร่วมมือระหว่างประเทศ จะกำหนดความสามารถ รูปแบบ หรืออัตราการพัฒนาของประเทศด้วย

ส่วนปัจจัยที่มีใช้เศรษฐกิจ (non-economic factors) ที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาที่สำคัญได้แก่ ปัจจัยทางการเมืองและปัจจัยทางสังคม ปัจจัยทางการเมือง ได้แก่ เสถียรภาพทางการเมือง ความเป็นอิสระทางการเมือง รูปแบบการเมืองการปกครอง ปรัชญาการปกครอง และการบริหารงานพัฒนา ส่วนปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ภูมิหลังของครอบครัว การศึกษา สภาวะแวดล้อมทางสังคม เช่น โอกาสในการยกฐานะชนชั้น ความแตกต่างในเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ภาษาและศาสนาของคนในสังคม ความแตกต่างในการดำเนินชีวิตและลักษณะของคนในเมืองและชนบท

เชิงอรรถ

- 1/ B. Herrick & C.P. Kindleberger. Economic Development. 4th edition (McGraw-Hill Book Company. 1983) pp. 149-150
- 2/ การสะสมทุนหมายถึง การใช้ทรัพยากรเพื่อสร้างเครื่องมือทุน หรือการใช้เงินทุนในระบบเศรษฐกิจเพื่อเพิ่มหรือพัฒนาคุณภาพของทุน ทั้งที่เป็นทุนทางกายภาพและทุนมนุษย์ การสะสมทุนเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยเวลา กล่าว อีกนัยหนึ่งการสะสมทุนก็คือ การลงทุนที่กระทำต่อเนื่องไปเรื่อย ๆ นั่นเอง
- 3/ ในบางครั้งนักเศรษฐศาสตร์รวมทุนทางการเงิน (financial capital) เป็นส่วนหนึ่งของทุน เนื่องจากว่าทุนทางการเงินคือ สินทรัพย์ที่มีสภาพคล่องสูง สามารถเปลี่ยนเป็นทุนได้ง่าย เช่น เงินสดและสินทรัพย์ทางการเงินที่มีสภาพคล่องอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม ทุนทางการเงินในตัวของมันเอง ไม่ใช่ทุนในความหมายทางเศรษฐศาสตร์ เพราะในตัวของมันเองไม่สามารถใช้ในการผลิตสินค้าอื่น
- 4/ B. Herrick & C.P. Kindleberger. *ibid.*, pp. 168-169
- 5/ W.W. Rostow. The Stages of Economic Growth. (Cambridge University Press. 1965)
- 6/ W.A. Lewis. The Theory of Economic Growth. (Allen & Unwin, 1955)
- 7/ P.N. Rosenstein-Rodan. "Notes on the Theory of the Big Push" in Economic Development for Latin America, edited by H.S. Ellis and H.C. Wallich (St. Martin's Press, 1965)

- 8/ R.F. Harrod. "An Essay in Dynamic Theory" Economic Journal 49 (March, 1939) และ
E.D. Domar. Essays in the Theory of Economic Growth. (Oxford University Press, 1957)
- 9/ นักศึกษาทราบแล้วจากการศึกษาเศรษฐศาสตร์มหภาคพื้นฐานว่า อุปสงค์มวลรวมในระบบเศรษฐกิจ (Y) คือผลรวมของอุปสงค์ในสินค้าเพื่อการบริโภค (C) อุปสงค์ในสินค้านำเข้า (I) อุปสงค์จากรัฐบาล (G) และอุปสงค์จากต่างประเทศ (X-M)
- 10/ การออมโดยสมัครใจคือ การที่ผู้มีรายได้ตั้งใจหรือเจตนาที่จะใช้จ่ายน้อยกว่ารายได้ และเก็บเงินส่วนนั้นเพื่อจุดมุ่งหมายอื่นใดในอนาคต การออมอาจจะทำในรูปของการเก็บเงินสด เงินฝาก หรือถือหลักทรัพย์ทางการเงิน ต่าง ๆ เช่น พันธบัตร กรมธรรม์ประกันภัย ฯลฯ การออมโดยไม่สมัครใจ เป็นเรื่องของ การออมที่เกิดขึ้นเพราะถูกจูงใจหรือถูกบังคับ เช่น โดยกฎหมาย ซึ่งได้แก่ การเก็บภาษีรายได้เป็นเรื่องของการดึงเงินได้จากเอกชนมาสู่รัฐ (เพื่อจะได้ใช้จ่ายลงทุนในทิศทางที่ถูกต้องโดยรัฐบาล) กลายเป็นเงินออมภาครัฐบาลไป หรือ การเก็บภาษี เพิ่มขึ้น ทำให้ประชาชนที่มีรายได้เท่าเดิม ต้องลดการใช้จ่ายในการบริโภค การเก็บภาษีสินค้า ทำให้สินค้าราคาแพงขึ้น ผู้บริโภคอาจลด การบริโภคลงหรือการใช้นโยบายของรัฐบาลเพื่อบังคับการออม เช่น นโยบายในเรื่องอัตราดอกเบี้ย เป็นต้น
- 11/ B. Herrick & C.P. Kindleberger, op. cit., pp. 171 - 175
- 12/ capital-output ratio หรืออัตราส่วนของทุนต่อผลผลิต โดยปกติจะหมายถึง marginal หรือ incremental capital-output ratio ซึ่งก็คือ ตัวเลขที่แสดงถึง ปริมาณผลผลิตที่จะได้รับเพิ่มขึ้น เมื่อเพิ่มการลงทุน ตัวอย่างเช่น การลงทุนในปี 1991-การลงทุนในปี 1990 แสดงถึงสัดส่วนของผลผลิตที่ ผลผลิตในปี 1991-ผลผลิตในปี 1990 เพิ่มขึ้น เมื่อมีการลงทุนเพิ่มขึ้นในเวลาหนึ่งปี (ปี 1991)

- 13/ MPK ก็คือ marginal physical product of capital หมายถึง ผลผลิตที่เพิ่มขึ้นอันเนื่องมาจากการใช้ทุนเพิ่มขึ้น 1 หน่วย (นักศึกษาที่ไม่เข้าใจเรื่องนี้ ขอให้กลับไปทบทวนหลักเศรษฐศาสตร์จุลภาค ส่วนที่ว่าด้วยการจัดสรรปัจจัยการผลิต)
- 14/ externalities คือผลกระทบภายนอกที่เกิดขึ้นจากการลงทุนที่กระทบถึงผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องกับการลงทุน อันอาจจะเป็นผลดี (เรียกว่า external economy) หรือผลเสีย (external diseconomy) เช่น การลงทุนของบริษัทในเรื่องการพัฒนาบุคลากร ทำให้คนงานมีคุณภาพมากขึ้น ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่บริษัทอื่นหรือโรงงานอื่น ถ้าคนงานเหล่านี้ย้ายงาน หรือการลงทุนในการผลิตของโรงงานอาจก่อผลในทางลบ เช่น ควันดำ น้ำเสีย เสียงรบกวนจากการผลิต เป็นต้น
- 15/ การวิเคราะห์ต้นทุน-ผลประโยชน์ คือการศึกษาเปรียบเทียบต้นทุน และผลประโยชน์ของการลงทุน เพื่อดูว่าการลงทุนนั้น ๆ จะคุ้มหรือไม่ นักศึกษาที่สนใจในเรื่องนี้ โปรดดูตำราวิชา EC 367 : การวิเคราะห์โครงการพัฒนา
- 16/ F.H. Harbison. Human Resources as the Wealth of Nation. (Oxford University Press, 1973) p.3
- 17/ M. Todaro. Economic Development in the Third World. (Longman, 1981)p. 90
- 18/ B. Herrick & C.P. Kindleberger, op.cit., p. 22 1
- 19/ B. Herrick & C.P. Kindleberger, Ibid., pp. 222-236
- 20/ B. Herrick & C.P. Kindleberger, ibid., p. 67
- 21/ W.W. Rostow, op. cit.

- 22/ A. Gerschenkron. Economic Backwardness in Historical Perspective, (Harvard University Press, 1962)
- 23/ S. Kuznets. Economic Growth of Nations. (Harvard University Press, 1971)
- 24/ C. Zuvekas, JR. Economic Development : An Introduction. (St. Margin's Press, 1979) pp. 59-62
M. Gillis et. al. Economics of Development. 2nd edition. (W.W. Norton & Company, 1987) pp. 23-26
- 25/ C. Zuvekas. Jr., *ibid.*, pp. 59-61
M. Gillis et.al., *ibid.*, p. 24
- 26/ B. Herrick & C.P. Kindleberger, *op. cit.*, pp. 97- 1 1 3
- 27/ B. Herrick & C.P. Kindleberger, *ibid.*, p. 98